

Kompenzacija

Međunarodni okvir

Marjan Wijers

Pravni osnov

- Međunarodno zakonodavstvo vezano za ljudska prava
ECrtHR, Rantseva protiv Rusije i Kipra (2010): trgovina ljudima potpada pod Čl. 4 ECHR „bez potrebe da se odredi da li se delo kvalifikuje kao ropstvo, servitut ili prisilni rad“
- Obavezujući instrumenti opšte namene i oni specifično vezani za trgovinu ljudima (konvencije, direktive)
- Neobavezujući instrumenti

Međunarodno zakonodavstvo u vezi sa ljudskim pravima

Obaveza Država da:

- Preduprede kršenja ljudskih prava
- Istraže potencijalne prekršaje i kazne prekršioce
- Obezbede žrtvama **adekvatne i primerene pravne lekove** i zaštite ih od dalje štete:
  - Restitucija
  - **Kompenzacija**
  - Rehabilitacija
  - Garancija neponavljanja

Šta podrazumeva adekvatan pravni lek

- **Restitucija**
    - Povratak na situaciju koja je prethodila prekršaju, uključujući povraćaj imovine, bezbednu repatrijaciju (ukoliko je u interesu žrtve), puštanje iz zatvora, pomoć i podrška kojima se omogućava socijalna integracija
  - **Kompenzacija ekonomski procenjive štete**
    - Može obuhvatati širok spektar povreda, gubitaka ili šteta, npr. troškove lekarskog ili psihološkog tretmana, pravne troškove, izgubljene prihode i zarade dospеле za plaćanje, nematerijalne štete (morelne, fizičke, psihološke, sve druge troškove ili gubitke koje je žrtva pretrpela kao direktnu posledicu krivičnog dela
  - **Rehabilitacija/oporavak**
    - Povratak statusa i položaja u očima zakona i zajednice, uključujući zdravstvenu, psihološku, pravnu i socijalnu zaštitu
  - **Satisfakcija i garancije neponavljanja**
    - „postizanje pravde“, zaštita od ponovnog upadanja u lanac trgovine ljudima, delotvorna istraga, gonjenje i sankcionisanje trgovaca
- (Osnovni principi i smernice o pravnom leku i reparaciji, 2006, A/RES/60147)*

Svrhe kompenzacije

- Plaćanje odštete za povredu, gubitak ili štetu
- Pristup pravdi
- Osnaživanje i oporavak žrtava
- Smanjivanje rizika od ponovnog ulaska u lanac trgovine ljudima
- Kažnjavanje i odvraćanje trgovaca.

Prateća procesna prava

- Pravo na **informisanje** o raspoloživim pravnim lekovima na jeziku koji žrtva razume
- Pravo na **pravnu podršku i (besplatnu) pravnu pomoć**, uključujući i prilikom potraživanja kompenzacije
- **Zaštita** od nezakonitog mešanja u privatnost žrtve; bezbednost od zastrašivanja i odmazde, pre, tokom i nakon postupka
- Pravo na **svrsishodnu ulogu** u pravnom postupku: iskazivanje stava i delovanje
- Pravo na **ostanak u zemlji** tokom postupka za dobijanje kompenzacije
- **Lekarska, psihološka, socijalna, upravna i druga podrška** potrebna da se ostvari pravo na pravni lek

(2011 Izveštaj Specijalne izvestiteljke o trgovini ljudima, Joy Ngozi Ezeilo)

Mehanizmi za kompenzaciju

- **Plaćanje od strane počinioca**
  - Krivični postupak
  - Parnični postupak
  - Sud za radne sporove

- **Plaćanje od strane države**
  - Fond za naknadu štete žrtvama (nezavistan od krivičnog postupka i identifikovanja i osuđivanja počinioca)

Instrumenti specifično vezani za trgovinu ljudima

- **UN Konvencija o transnacionalnom organizovanom kriminalu**

Čl. 14: dati prioritet razmatranju vraćanja konfiskovane dobiti od kriminala ili imovine, državi potpisnici molilji tako da ta država može da kompenzuje žrtve kriminala

Čl. 25: odgovarajuće procedure da bi se omogućio pristup kompenzaciji i restituciji

- **UN Protokol o trgovini ljudima**

Čl. 6: obezbeđivanje pružanja informacija o relevantnim sudskim i upravnim postupcima; mere kojima se žrtvama nudi mogućnost dobijanja kompenzacije

- **SE Konvencija o borbi protiv trgovine ljudima**

Čl. 15: pravo na kompenzaciju od strane izvršilaca (materijalne i nematerijalne štete); mere kojima se garantuje pravo na kompenzaciju, npr. kroz fond za kompenzaciju žrtvama; pristup informacijama o relevantnim postupcima; omogućavanje dostupnosti pravnog saveta i besplatne pravne pomoći

Instrumenti koji nisu specifično vezani za trgovinu ljudima

SE Konvencija o kompenzaciji žrtvama nasilnih krivičnih dela

(ratifikovale Bosna i Hrvatska; potpisala Srbija)

- Čl. 2.1 predviđa kompenzacioni model koji finansira Država, a koji, u najmanju ruku, važi za državljane i stalne rezidente koji su žrtve „ozbiljnih telesnih povreda ili narušavanja zdravlja koji se mogu direktno pripisati krivičnom delu nasilja počinjenom s namerom“.
- Kompenzacija bi trebalo da bude dostupna čak i kada se počinilac ne goni, niti je kažnjen (Čl. 2.2), i trebalo bi u najmanju ruku da pokriva gubitak zarada, medicinske, bolničke i pogrebne troškove, kao i izdržavanje za izdržavana lica (Čl. 4).
- Čl. 8 dopušta ograničenja kada je u pitanju podobnost podnosioca zahteva, a koja se odnose na njegov karakter i prošlost, npr. ponašanje podnosioca zahteva pre, tokom i nakon izvršenja krivičnog dela, ili u odnosu na povredu ili smrt. To znači da podnosiocu zahteva može biti uskraćena kompenzacija ukoliko se utvrdi da je „izazvao“ krivično delo, ili kada poseduje krivični dosije nezavistan od počinjenja ovog predmetnog krivičnog dela.

EU regulativa I

- **EU Direktiva 2011/36/EU o trgovini ljudima**

Čl. 12(2): pristup pravnom savetu i besplatnom pravnom zastupanju, uključujući i u svrhu potraživanja kompenzacije

Čl. 17: pristup postojećim šemama za kompenzaciju

- **Direktiva 2009/52/EC kojom se obezbeđuju minimalni standardi sankcionisanja i mera protiv poslodavaca državljana trećih država sa nezakonitim statusom boravka**

Uspostaviti mehanizme kako bi se obezbedilo da su poslodavci dužni da plate sve prispele naknade: pretpostavlja se da je njihova visina barem u visini minimalnog ličnog dohotka (ili uporediva sa sličnim standardom) za najmanje 3 meseca, izuzev ako se ne dokaže drugačije.

EU regulativa II

- **Direktiva o žrtvama 2012/29/EU**

Čl. 4: informisanje o načinima da se dobije kompenzacija

Čl. 16: pravo da se dobije odluka po zahtevu za kompenzaciju od strane počinioca u toku krivičnog postupka; unapređenje mera da bi se počinioci podstakli da pruže žrtvama adekvatnu kompenzaciju tokom krivičnog postupka.

- **Direktiva 2004/80/EC o kompenzaciji za žrtve kriminaliteta u prekograničnim situacijama**

žrtve kriminaliteta trebalo bi da imaju pravo na pravičnu i odgovarajuću kompenzaciju za povrede koje su pretrpeli, bez obzira na mesto zločina (u EU)

- Obaveza da se uspostavi nacionalna (finansirana od strane države) šema za kompenzaciju za žrtve nasilnih krivičnih dela počinjenih s namerom u Državi članici
- Saradnja kojom se omogućava pristup kompenzaciji za žrtve u prekograničnim situacijama

Neobavezujući instrumenti

UN VKLJP Preporučeni principi i smernice za ljudska prava i trgovinu ljudima (2002) i Komentari (2010)

- Princip 16 & 17: države će obezbediti da žrtve trgovine ljudima imaju pristup delotvornim i odgovarajućim pravnim lekovima i da, koliko je moguće, konfiskovana imovina bude upotrebljena za podršku i kompenzaciju žrtvama.
- Smernica 4.4 (obezbeđivanje primerenog zakonskog okvira): Države treba da razmotre usvajanje zakonskih odredbi za konfiskovanje instrumenata i prihoda trgovine ljudima i povezanih dela. Tamo gde je moguće, zakon bi trebalo da precizira da će konfiskovani prihodi od trgovine ljudima biti upotrebljeni u korist žrtava trgovine ljudima. Treba razmotriti uspostavljanje fonda za kompenzaciju za žrtve trgovine ljudima i upotrebu konfiskovane imovine za finansiranje takvog fonda.
- Smernica 9 (dostupnost pravnog leka): Države će razmotriti mogućnost da obezbede da žrtve imaju omogućeno pravo na pravične i primerene pravne lekove; pružanje informacija kao i pravne i druge pomoći kako bi se žrtvi trgovine ljudima omogućilo da pristupi pravnom leku; pravljenje aranžmana po kojima žrtva trgovine ljudima ostaje da bezbedno boravi u zemlji u kojoj potražuje pravni lek tokom trajanja svakog krivičnog, parničnog ili upravnog postupka.

Nažalost: u praksi ....

Prepreke u dobijanju kompenzacije

- Nedostatak svesti i/ili znanja među relevantnim akterima (policija, tužioci, sudije, advokati, pružaoci usluga, NVO, sindikalne organizacije)
- Nedostatak finansijskih istraga usmerenih na tok sredstava zarađenih trgovinom ljudima; poteškoće u delotvornom pronalaženju i zapleni imovine stečene krivičnim delima
- Konfiskovana sredstva idu Državi, ali se ne koriste za kompenzaciju žrtvama
- Nedostatak međunarodne saradnje na vraćanju konfiskovane imovine
- Trajanje postupka
- Državni fondovi za kompenzaciju (ukoliko postoje) često su ograničeni i mogu isključivati određene grupacije na temelju morala (npr. ilegalne migrante, ili seksualne radnike)

Prepreke u dobijanju kompenzacije II

- Manjak pristupa informacijama, savetu i pravnom zastupanju za žrtve trgovine ljudima
- Zahtev da se ima regulisan imigrantski status
- Zahtev da se bude fizički prisutan na teritoriji jurisdikcije
- Zahtev da počinilac mora biti identifikovan i osuđen za krivično delo
- Strah, zastrašivanje, jezičke barijere, osećanje poniženosti i/ili nesigurnosti u pogledu imigrantskog statusa žrtve trgovine ljudima
- Posebno u odnosu na decu: nedostatak sistema socijalnog rada i staranja kojima bi se obezbedilo da se dodela i trošenje svakog novca koji je dobijen na ime kompenzacije nadzire i obavlja u najboljem interesu deteta

Trenutna situacija

iako zakon u sve četiri države daje mogućnost potraživanja kompenzacije u sklopu krivičnog postupka, u praksi niti jedna žrtva nije dobila kompenzaciju, bilo od počinilaca ili od države. Pored toga, nijedna žrtva nije dobila kompenzaciju ni u parničnom postupku. U praksi se žrtve intenzivno destimulišu da potražuju kompenzaciju. U krivičnom postupku se svaki zahtev po pravilu odbija, ili se ne odlučuje po njemu pod izgovorom da će to produžiti postupak. U parničnim postupcima se zahtevi za kompenzaciju procesuiraju nedopustivo dugo i teško ih je dokazati, ako i izuzmemo činjenicu da žrtve ne poseduju finansijska sredstva potrebna da bi se vodili dugi i skupi pravni sporovi.

Ali čak i ako se kompenzacija dodeli, nju je neverovatno teško, ili nemoguće sprovesti, jer se trgovci ljudima po pravilu trude da ne poseduju imovinu na svoje ime. državni fondovi za kompenzaciju žrtava ozbiljnih krivičnih dela ne postoje, ili ne funkcionišu.

Hajde da načinimo korak napred!